

Bog u 3 osobe - u teologiji

Kvabena Donkor

Institut za biblijsko istraživanje

maj 2015.

Doktrina o Trojstvu i njen razvoj.....	2
Rani uvidi: apostolski oci i apologeti	3
Arije, trinitarni problem i trinitarno rešenje	6
Sažetak ortodoksne hrišćanske doktrine o Trojstvu	8
Trojstvo od perioda patristike (patrologije)	9
Od Reformacije do Prosvetiteljstva	10
Period Reformacije.....	10
Prosvetiteljstvo.....	11
Preporod trinitarijanizma u dvadesetom veku.....	12
Doktrina adventista sedmoga dana o Trojstvu	13
Šta Trojstvo jeste.....	14
Bog je jedan	14
Bog je Trojica	15
Trojica su Osobe	16
Šta Trojstvo nije	17
Šta "Bog je jedan" ne znači	17
Šta "Bog je Trojica" ne znači	17
Šta "Bog je tri Osobe" ne znači.....	18
Izazov adventističke doktrine	19
Nedavni antitrinitarijanizam u Hrišćanskoj adventističkoj crkvi	20
Zaključak.....	21

Proteklih desetak godina, doktrina o Trojstvu je postala tema kako u Hrišćanskoj adventističkoj crkvi, tako i u širem evangelističkom svetu.¹ U poslednje vreme je ponovo rasplamsana trinitarna rasprava izgleda usredsređena na pitanje podređenosti (subordinacije), u izvesnoj meri povezanoj sa pitanjima roda.² Međutim, situacija u Hrišćanskoj adventističkoj crkvi pokazuje oživljavanje arijanizma i antitrinitarijanizma sa očiglednom povezanošću sa istorijom te denominacije na ovu temu. Neki od onih koji imaju antitrinitarijanske stavove, optužili su Crkvu da je kapitulirala pred onim što je videla kao rimokatoličku doktrinu, pa su je [Crkvu] stoga i optužili za otpadništvo.³ Ovo je teška optužba koja zahteva odgovor. Ovaj rad je motivisan sadašnjom situacijom u Hrišćanskoj adventističkoj crkvi, ali pravilna procena adventističke doktrine o Trojstvu zahteva širu diskusiju o istorijskom razvoju ove doktrine i reakcijama na nju.

Doktrina o Trojstvu je označila početak razvoja hrišćanskih doktrina, zapravo, onih misli koje su postale prihvaćene kao izraz života hrišćanske crkve.⁴ Kao i većina verovanja, i doktrina o Trojstvu se razvijala kao reakcija na ono što je shvaćeno kao pogrešno teološko gledište u samoj crkvi. Pitanja o tome ko je bio Isus (to jest, hristološke dileme) pokrenula su trinitarne diskusije. Istorijski gledano, doktrinu o Trojstvu je najpre preuzela rana crkva, pre nego što je doktrina o Hristovoj prirodi postala tema, ali obe doktrine su bile povezane. "Što je crkva bila sve više nedvosmislena u uverenju da je Hristos bio Bog, to je više bila pod pritiskom da razjasni kakav je bio Hristov odnos prema Bogu."⁵ Ne iznenađuje što je status Svetog Duha na kraju postao deo ove diskusije. Suštinsko pitanje doktrine o Trojstvu, u toku njenog razvoja, nije bilo kako je Bog i troje i jedan, kao da je matematika tu najveća briga. Osnovna briga ove doktrine je bilo kako jedan Bog može biti Otac, Sin i Sveti Duh. Pitanja u vezi ove osnovne brige su zahtevala pažnju kako u ono vreme tako i danas. U ovoj prezentaciji ćemo pokazati izjavu ove doktrine i pratiti ključnu dinamiku i trenutke njenog *razvoja i prijema* tokom istorije hrišćanstva pa sve do danas. Nakon ove diskusije, koja će nužno biti kratka, biće postavljeno pitanje o Trojstvu u okviru adventizma.

Doktrina o Trojstvu i njen razvoj

Doktrina o Trojstvu, koja je počela da nastaje početkom četvrtog veka, je *racionalna formulacija* o tome ko je Bog. To je jedna formulacija i nikako nije objašnjenje u smislu da ta ideja, koju ova doktrina teži da izrazi, sadrži u sebi nekakvu misteriju. Ona je racionalna jer ova

¹ Vidi Denis Fortin, "God, the Trinity, and Adventism: An Introduction to the Issues" ("Bog, Trojstvo i adventizam : Uvod u ove teme") *Journal of the Adventist Theological Society* 17.1 (2006): 4.

² Vidi Millard J. Erickson, *Who's Tampering with the Trinity (Ko kvari Trojstvo)* (Grand Rapids, MI: Kregel, 2009), 13–14.

³ Vidi Jerry Moon, "The Quest for a Biblical Trinity: Ellen White's 'Heavenly Trio' Compared to the Traditional Doctrine" ("Potraga za biblijskim Trojstvom: 'Nebeski Trio' Elen Vajt upoređen sa tradicionalnom doktrinom") *Journal of the Adventist Theological Society* 17.1 (2006): 141.

⁴ Vidi Paul Tillich, *A History of Christian Thought (Istorija hrišćanske misli)*, ed. Carl E. Braaten (New York: Touchstone, 1967), xxxviii.

⁵ Alister E. McGrath, *Historical Theology: An Introduction to the History of Christian Thought (Istorijska teologija: Uvod u istoriju hrišćanske misli)* (Malden: Blackwell, 1998), 61.

doktrina predstavlja pokušaj onih koji to formulišu da daju neki idejni smisao stvarnosti za koju su hrišćani znali da je istina na osnovu Svetog Pisma.

Rani uvidi: apostolski oci i apologeti

Do potrebe za ovom formulacijom došlo je zbog odgovora na pitanje u vezi Isusovog identiteta. Novi zavet sadrži neke osnovne činjenice o hrišćanskim objavama o Isusu. U Ćesariji Filipovoj, Petar je priznao Isusovu božansku vezu (Matej 16,13-17; Jovan 6,68.69). U Delima 2 on prikazuje Isusa kao Onog koji je poslao Svetog Duha sa svog uzvišenog mesta s desne strane Boga (stih 33). Petar takođe predstavlja Isusa mnoštvu ljudi kao Gospoda i Hrista (stih 36). Obe ove titule imaju božansku osnovu. Posebno, kad Isusa naziva Gospodom, Petar Mu daje ime Boga Izrailjevog. Zaista, objavljeno je da je Isusovo božansko prepostojanje pre Njegovog ljudskog postojanja (Fil. 2,5-6). Ova razmatranja objašnjavaju ranu hrišćansku (uglavnom jevrejsku) praksu obožavanja Isusa. Isus je smatran božanskim, ali razvoj takvog viđenja nije protekao bez poteškoća.⁶ Pripisivanje božanstva Isusu, Hristu, u kontekstu jevrejskog monoteizma, uzdigao je spektar božanskog pluraliteta, koji je sablaznio većinu Jevreja (Jovan 10,33).

Kako je hrišćanstvo prokrcilo svoj put u grčku kulturu, postojala je mogućnost da ideja božanskog pluraliteta bude podjednako odbojna platonskoj filozofiji naklonjenoj neznabožačkoj inteligenciji. Platonski bog je bio jedan, jednostavan i nedeljiv. Ipak, u spisima ranohrišćanskih vođa nalazimo pozitivne reference za božanstvo u pogledu Oca, Sina i Svetog Duha.⁷ Kasniji teolozi iz neznaboštva su našli način da objasne potencijalni filozofski problem u pogledu neoplatonske ideje *Logosa*.

Apologeti su bili prvi koji su koristili ideju *Logosa* u pokušaju da intelektualnim rečnikom formulišu odnos između Hrista i Oca. Ova ideja je bila poznata u kasnom judaizmu i stoicizmu. U osnovi, ta ideja je bila da *Logos*, kao božanski Um ili inteligencija, zauzme posrednički položaj između Izvora svih bića i vidljivog sveta. Justin Mučenik je u tom smislu tvrdio i pokazao da je *Logos* poprimio oblik i postao čovek u Isusu Hristu. Funkcija *Logosa* je, međutim, prethodila inkarnaciji (utelovljenju), jer je Justin objavio da je *Logos* "Očev izvršitelj

⁶ Praksa obožavanja Isusa nije prošla bez poteškoća čak ni među prvim jevrejskim hrišćanima. Jedna rana grupacija jeretičkog jevrejskog hrišćanstva bio je ebionizam. Ebioniti ne samo da su se čvrsto držali Mojsijevog zakona, a u svojim spisima ("Pseudo-Klement") Isusa su postavili na isti nivo kao i proroke. Zbog toga je ebionizam bio jedan od prvih pokušaja predstavljanja Isusa Hrista samo u ljudskom smislu. Vidi Bengt Häggglund, *History of Theology (Istorija teologije)*, trans. Gene J. Lund (St. Louis, MO: Concordia Publishing House, 2007), 31–32.

⁷ U 1. Klementovoj 46,6, čitamo: "Zar nemamo (svi) jednoga Boga i jednoga Hrista i jednoga Duha blagodati koji je izliven na nas, i jedno zvanje u Hristu?" Slično tome, u uvodu Ignjatijevog pisma Efescima, on o Efescima piše kao "ujedinjenim i izabranim kroz istinsku patnju voljom Oca i Isusa Hrista našeg Boga" (citirano u Roger E. Olson and Christopher A. Hall, *The Trinity (Trojstvo)* [Grand Rapids, MI: Eerdmans, 2002], 17). U "Mučeništvu Polikarpovom" takođe nalazimo naginjanje ka pluralitetu. Njegovo priznanje pre mučeništva je imalo jasan trijadni ton: "O Gospode Bože Svemoćni, Oče svoga ljubljenog Sina Isusa Hrista... Blagosiljam te zato što si me smatrao dostojnim ovog dana i časa, da mogu da dobijem mesto među brojnim mučenicima... do vaskrsenja u večni život... u neraspadljivosti Svetog Duha" ("*The Martyrdom of Polycarp* 14:1–2" ("*Mučeništvo Polikarpovo*") in *The Apostolic Fathers (Apostolski oci)*, 3rd edition, ed. Michael W. Holmes [Grand Rapids, MI: Baker Academic, 2007], 321–323). Od apostolskih otaca, u globalu, Dž.N.D. Keli napominje: "O doktrini o Trojstvu u strogom smislu, naravno, nema ni nagoveštaja, iako je trijadna formula Crkve svuda ostavila svoj trag." (J. N. D. Kelly, *Early Christian Doctrines (Rana hrišćanska doktrina)* [New York: Prince Press, 2003], 95).

u stvaranju i uređivanju Univerzuma, i otkrivanju istine ljudima".⁸ Logos se po svojoj prirodi razlikuje od "drugih stvari". Ovo poslednje su "stvorene stvari" ili "stvorenja" ali Logos je Božje "potomstvo", Njegovo "dete" i "jedinstveni Sin".⁹ Justin zapaža:

"Daću vam još jedno svedočanstvo, prijatelji moji," rekao sam, "iz Svetog Pisma, da je Bog pre svih stvorenja rodio Početak, pouzdanu racionalnu silu [koja potiče] od Sebe, koga je pozvao Sveti Duh, sada Slava Gospodnja, sada Sin, ponovo Mudrost, ponovo Anđeo, zatim Bog, pa Gospod i Logos; a drugom prilikom On sebe naziva Kapetanom, kada se u ljudskom obliku pojavio Isusu Navinu. Jer, On se može nazvati svim tim imenima, budući da On služi po Očevoj volji, i s obzirom na to da Ga je Otac rodio činom volje."¹⁰

Uprkos Justinovom čvrstom verovanju da je Bog rodio Logosa, on je istovremeno insistirao na jednakosti Onoga koji rađa i Onoga koji je rođen.¹¹ Ostali apologeti, uključujući Tacijana, Teofila Antiohijskog i Atinagore Atinskog, sledili su rezonovanje slično Justinovom, sa Irinejem Lionskim koji je rezimirao njihova razmišljanja.¹² Irinej Lionski je, ne koristeći ideju Logosa, napisao: "Otac je Bog, i Sin je Bog, jer što god je rođeno od Boga je Bog."¹³ Irinej Lionski je pisao protiveći se gnosticizmu. Gnostici su bili uvereni da je materija zlo, pa su zato osmislili ideje posredničkih bića osmišljenih da Boga udalje od ovog sveta. Irinej Lionski je u gnosticizmu jasno video implicitno poricanje biblijskog stvaranja i inkarnacije. Njegov odgovor gnostičkom udaljavanju Boga od ovog sveta je prvobitno bio za Trojstvo, u kome Otac radi u ovom svetu sa svoje "dve ruke": Sinom i Duhom. A da bi se suprotstavio njihovoj ideji posredovanja, insistirao je na božanstvu Sina i Duha.¹⁴ Treba napomenuti da Irinej Lionski u tom trenutku razmišlja o božanstvu na ekonomskom nivou.¹⁵

Apologeti su koristili ideju Logosa iz savremene filozofije da bi objasnili šta bi inače grčkom umu bilo apsurdno. Ipak, neki su imali prigovor na formulaciju Logosa zbog grčke ideje o bezvremenosti Boga, koja Ga je podigla iznad promene, kretanja i raznovrsnosti. Ova grčka ideja kategorično čini nemogućim da se Bog pojavi i deluje u istoriji. Da bi zaobišli ovaj filozofski problem, prigovarači su upućeni ka dva različita teološka stava, koja oba prihvataju monarhijsku ideju. Prvo, dinamični monarhijanizam, sa Pavlom Samosatskim (patrijarh Antiohije, oko 260. g.), kao njegovim glavnim zagovornikom, sugerisao je da iako je Božja mudrost bila u čoveku Isusu, "ona nije formirala nekakvu nezavisnu osobu u Njemu".¹⁶ Drugi

⁸ Kelly, 97.

⁹ Ibid.

¹⁰ "Dialogue of Justin, Philosopher and Martyr with Trypho, a Jew" ("Dijalog Justina, filozofa i mučenika, sa Trifunom, Jevrejnom") in *Ante-Nicene Fathers*, 10 vols., eds. A. Roberts, J. Donaldson, and A. C. Coxe (reprint of 1885 edition, Peabody, MA: Hendrickson, 1994), 1:227.

¹¹ Justin objašnjava: "Baš kao što vidimo ono što se dešava među nama: jer kada izgovorimo neku reč, mi tu reč rodimo; ali ne apscisijom (otsecanje, odvajanje, otkidanje - prim.prev.), kojom bismo umanjili tu reč [koja ostaje] u nama, kada je iskažemo: i baš kao što vidimo da se dešava i u slučaju vatre, koja se ne smanjuje kad njome zapalimo drugu vatru, već ona ostaje ista; a ona druga koju je prva zapalila izgleda da postoji sama po sebi, ne umanjuje onu koja ju je rasplamsala" (*Ante-Nicene Fathers*, 1:227).

¹² Kelly, 98–108.

¹³ Citirano u Kelly, 107.

¹⁴ Vidi Stephen R. Holmes, *The Quest for the Trinity: The Doctrine of God in Scripture, History and Modernity (Potraga za Trojstvom: Doktrina o Bogu u Svetom Pismu, istoriji i savremenom dobu)* (Downers Grove, IL: Intervarsity Press, 2012), 62–67.

¹⁵ Ekonomski nivo se odnosi na uloge ili funkcije koje obavlja svaka Osoba iz Trojstva u stvaranju i otkupljenju.

¹⁶ Häggglund, 71.

dinamični monarhijalisti (npr. Teodosije Vizantijski, iz drugog veka) sugerisali su da je Isus živeo kao i drugi ljudi sve do trenutka svog krštenja, kad Ga je Hristos nadvladao kao sila i postao aktivan u Njemu od tog trenutka pa nadalje. Drugi monarhijalni razvoj je bio "modalizam", sa Savelijem (oko 215. g.) kao njegovim glavnim zagovornikom. Modalizam je želeo da naglasi Božje jedinstvo. Oni su poredili odnos tri Osobe sa Suncem i njegovom toplotom i svetlošću Savelije je napomenuo da "Bog, u pogledu hipostaze [suština koja je u osnovi] samo jedan, ali je On u Svetom Pismu personalizovan na različite načine u skladu sa trenutnom potrebom."¹⁷ Oba oblika monarhijanizma su osuđena kao jerećička¹⁸ a formulacija Logosa je uglavnom nastavila da bude prihvaćena.

Ali, kada su apologeti koristili ideju Logosa, oni su nenamerno unosili i svoje viđenje te ideje. Čak i ako je Logos bio od iste božanske suštine, na čemu su oni insistirali, njegovo rođenje (generisanje) je moralo da bude na početku vremena (stvaranje). Ova ideja bi takođe podrazumevala da je Logos bio pomalo podređen Ocu, bez obzira što su ti apologeti snažno branili prepostojanje Logosa. Ni kod koga ova ideja nije bila možda toliko očigledna kao kod Origena Adamantija iz Aleksandrije. U želji da utvrdi ideju Božjeg jedinstva, Origen (oko 200. g.) je, možda više od drugih, potvrdio apsolutno jednostavnu, intelektualnu prirodu Boga uz grčke filozofske stavove. Zato je on tvrdio da je jedino Trojstvo istinski netelesno (nema fizičko telo ili oblik).¹⁹ Dalje, poduprt grčkom filozofskom idejom nepromenljivosti, da čak i Očevo rođenje Sina ne može biti ono što Ga čini Ocem budući da se On ne menja - što znači da "Otac mora biti večno Otac, pa i Sin mora biti to što jeste."²⁰ Međutim, ista snažna ideja nepromenljivosti, naterala je Origena da, baveći se Božjom otkupiteljskom aktivnosti u ovom svetu kroz svog Sina, pređe u prihvatanje podređenosti (subordinacionizam) (Sin i Sveti Duh su podređeni Ocu).²¹

Čini se da je ova formulacija Logosa preživela sve do izazova Arija, koji je bio radikalno u subordinacionizmu (verovanje da je Sin podložan Ocu - prim. prev.). Međutim, pre diskusije o Ariju i Nikeji, potrebno je da kratko pomenemo Tertulijanov (oko 200. g.) rad na Zapadu. Tertulijanov rad protiv Prakseja je bio najznačajniji za razvoj doktrine o Trojstvu, i odigrao je ulogu u razvoju skoro sve tehničke terminologije koja će postati standardan trinitarni žargon. Tertulijan je u *Protiv Prakseje* napadao nekoga za koga se činilo da ima modalistička monarhijanistička gledišta. Tertulijan je bio posebno prestravljen mogućim značenjem patripasionizma (verovanje da je Otac patio). I dok je egzegetički insistirao na stvarnim razlikama između Oca i Sina, Tertulijan je smislio jezik kojim se pomaže razjašnjavanje tih razlika. Koristio je reč *persona* kad govori o Ocu, Sinu i Duhu, a reč *supstantia* kao pokazatelj nečega što postoji. U tom smislu se razvila fraza "ista supstantia, tri osobe". Tertulijan je u

¹⁷ Ibid, 72.

¹⁸ Rana Crkva je odbacila modalizam na osnovu sledećeg: s jedne strane, dinamični monarhijanizam je negirao standardno shvatanje crkve tog vremena, da su Sin i Otac bili suštinski isti; s druge strane, modalizam je odbacio doktrinu o tri Osobe, dok su oba pravca odbacila doktrinu o Sinovljevom rođenju u večnosti.

¹⁹ Vidi Holmes, *The Quest for the Trinity (Potraga za Trojstvom)*, 74–80.

²⁰ Holmes, 76.

²¹ Holmes, 80.

ovome nadmašio Irineja jer se, za razliku od njega, njegova formulacija odnosi na interni Božji život.

Arije, trinitarni problem i trinitarno rešenje

Arije (oko 310. g.), starešina u crkvi u Aleksandriji, podučavao je radikalnom obliku podređivanja, subordinacije. Arijevo gledište je, kao i kod monarhijalista, bila grčka filozofska ideja bezvremenosti Boga. Prema ovom gledištu, jednostavno je nezamislivo da je Bog bilo kome mogao dati svoju suštinu. U ovoj metafizičkoj šemi, neko je ili Stvoritelj ili stvorenje. Iz tog razloga Arije nije mogao da prihvati ideju večnog prepostojanja Sina. O Ariju i drugima Atanasije (Aleksandrijski) napomenje:

Sada su oni, koji su postali otpadnici, sledeći: Arije, Ahila, Aitales, Karpone, drugi Arije i Sarmates, nekadašnji prezbiteri/starešine: Euzoius, Lucije, Julije, Menas, Heladius i Gaj, nekadašnji đakoni: a sa njima Sekundus i Teona, nekada zvani biskupi. A noviteti koje su oni izmislili i sproveli suprotno Svetom Pismu su sledeći: - Bog nije uvek bio Otac, već je postojalo vreme kad Bog nije bio Otac. Reč Božja nije to bila uvek, ali potiče od stvari koje nisu postojale; jer Bog koji jeste, stvorio je njega koga nije bilo; jer Sin je stvorenje i delo. Ni on nije u suštini kao Otac, niti je On istinska i prirodna Reč Očeva, a nije On ni Njegova istinska Mudrost; već je On jedna od stvari stvorenih, i naziva se Reč i Mudrost zloupotrebom termina, jer On sam potiče od prave Reči Božije, a Mudročuć koja je u Boga, Bog je stvorio ne samo sve druge stvari već i Njega.²²

Ekumenski sabor (Prvi vaseljenski sabor) u Nikeji održan je 325. g., tokom koga su osuđene Arijeve ideje. Kao način očuvanja ortodoksije (pravovernosti), ovaj sabor je usvojio verovanje koje Arijevi istomišljenici nikako nisu mogli da podrže. Značajan deo tog simbola vere je za Hrista tvrdio: "Jedinorodni Sin Božji, od Oca rođenog pre svih svetova, Bog od Boga, Svetlost od Svetlosti, sam Bog od samoga Boga, rođen, ne stvoren, od iste supstance kao Otac."²³ U pokušaju da stiša one kojima su neugodne njegove neoplatonske konotacije, ovaj simbol vere jasno izbegava reč "generisanje", zamenivši je idejom da je Sin *homoousios* ("iste supstance") sa Ocem. Atanasije, glavni Arijev protivnik, bio je jedinstveni aleksandrijski teolog jer nije hteo da hrišćansku veru uklopi u grčki filozofski sistem kao što su to radili njegovi prethodnici, apologeti. On je postavio to pitanje u određeni red spasenja. Čovek je stvoren po Božjem obličju i pao je zbog greha, nakon čega je došlo do pojave smrti i pokvarenosti. Spasenje je, međutim, postalo moguće zato što se Božji Sin, Logos, angažovao u ljudskom rodu da obnovi Božje obličje u čoveku.²⁴ Atanasije je svoj argument koristeći ideju spasenja izneo na sledeći način:

²² "Deposition of Arius," in *Nicene and Post-Nicene Fathers*, Second Series, 11 vols., eds. Philip Schaff and Henry Wace (reprint of 1890 edition, Peabody, MA: Hendrickson, 2004), 4:70.

²³ www.creeds.net/ancient/nicene.htm, pristupljeno u martu 2014. g.

²⁴ Häggglund, 80–81.

Istina otkriva da Logos nije jedna od stvorenih stvari, već je On njihov Stvoritelj. Jer On je na sebe preuzeo stvoreno, ljudsko telo čoveka, da bi On, kao Stvoritelj, mogao to telo da obnovi i oboži ga u sebi, tako da čovek, snagom svog identiteta sa Hristom, može da uđe u Carstvo nebesko. Ali čovek, kao deo stvorenja, nikada ne bi mogao da postane kao Bog da Sin nije bio istinski Bog. ... Isto tako, čovek ne bi mogao biti oslobođen od greha i prokletstva da Logos nije na sebe preuzeo naše prirodno, ljudsko telo. Čovek ne bi mogao da postane kao Bog da Reč koja je postala telo nije potekla od Oca - da On nije bio Njegova prava Reč."²⁵

Nikejski simbol vere, međutim, nije stišao arijansku polemiku. Kad je 373. g. umro Atanasije, nepokolebljivi branitelj nikejske teologije, ta polemika je još uvek bila u toku. Međutim, njegov doprinos je pripremio put za ono što se generalno smatra zadnjom reči za Crkvu u vezi toga na Saboru u Konstantinopolju 381. godine. Kapadokijski oci su nastavili Atanasijevo delo u različitim oblicima: Vasilije Veliki (umro 379. g.), Grigorije Niski (umro 394. g.) i Grigorije Nazijanski ili Grigorije Bogoslov (umro 390. g.).

Ovi oci su tom pitanju pristupili malo drugačije nego Atanasije, počevši ranijom "istočnom" teologijom, u kojoj se težilo da se ove tri osobe smatraju različitim izrazima božanskog bića. Rad Kapadokijana je u velikoj meri bio odgovor na antitrinitarijanske misli Evnomija (umro 393. g.). Evnomije je imao racionalne tvrdnje, i na osnovu određenog razumevanja jezika (da reči se odnose na entitete), da je autentična suština prirode Boga "neproizvedena/nerođena".²⁶ Na osnovu istočnih neoplatonskih filozofskih razmišljanja o Bogu, ova neproizvedena/negenerisana priroda (*ousia*) mora biti jednostavna i nedeljiva. Dalje, "nazivi, pravilno upotrebljeni, odgovaraju mapiranju jedan-na-jedan prema entitetima."²⁷ Prema tome, reći da Bog nije generisan govori sve o tome što se može reći o Njegovoj prirodi. Iz toga sledi da Sin mora biti "generisan/rođen" *ne* iz Božje suštine ili *ousia-e*, već Njegovom voljom ili delovanjem. Zato je kategorično nemoguće da Otac uspostavi Sina slične *ousia-je*.

Kapadokijci su pre svega negirali mogućnost da se ljudskim jezikom definiše Božja priroda, za koju su verovali da je neizreciva. Prema Vasiliju Velikom, božanska imena su delimični prikazi Boga. Tako se pomoću izraza "Otac i Sin" ne opisuje *šta* Bog jeste (božanska suština je neizreciva) već *kako* Bog jeste.²⁸ Grigorije Niski je, sa svoje strane, pokazao da argument da Božja imena zaista imaju označitelje vodi ka logičkim kontradikcijama jer, ako bi to bio slučaj, nekoliko Božjih imena bi moralo da ukazuje na mnoštvo božanskih bića. Sam Grigorije, međutim, izbegava problem višestrukih božanskih bića kada se to odnosi na Boga kao Oca, Sina i Duha, jer ta imena, po njemu, pokazuju *kako* Bog jeste u svojoj jednostavnosti, a ne *šta* Bog jeste. Na taj način, kapadokijski oci su redefinisali klasičnu grčku ontologiju kao što su *ousia* i *hipostasis* u ličnom i relacionom smislu. Na kraju, kapadokijski trinitarizam uči da je

²⁵ Athanasius in *Orationes contra Arianos*, Discourse 2, 70, citirano u Hägglund, 82.

²⁶ Vidi Holmes, *The Quest for the Trinity (Potraga za Trojstvom)*, 97–101, radi diskusije o Evnomijevoj teologiji.

²⁷ *Ibid.*, 190.

²⁸ *Ibid.*, 102.

"Božanstvo jednostavno i postoji trojno, u *hipostazama* koje se razlikuju po poreklu, a ne drugačije."²⁹ A Grigorije Nazijanski je tvrdio da poreklo ne podrazumeva vremensku razdvojenost ništa više nego činjenica da Sunce ne prethodni svom svetlu. Tako, Sin i Duh su "od" Oca, ali ne "posle" Oca.³⁰

Kapadokijci su prevazišli Atanasija u upotrebi grčke reči *ousia* ("suština") i *hipostasis* ("osoba") da bi razjasnili šta karakteriše ovu božansku prirodu i te tri osobe respektivno, u sebi i od sebe (imanentno Trojstvo). Kao što je rečeno na Zapadu, crkveni otac Tertulijan je ranije osmislio sličan model Boga, koristeći latinske izraze: jedne "supstance" (*substantia*) i tri različite "osobe" (*personae*). Ovde na Istoku, Kapadokijci su koristili izraz *ousia-u* ("suština" ili "supstanca") kao nešto zajedničko za ove tri osobe, dok je izraz *hipostasis* označavao poseban oblik postojanja koji svakog od njih razlikuje. Tako opšte poznata trinitarna formula "jedna suština, tri Osobe" znači da, iako oni dele istu suštinu (*ousia*), svako od njih ima svoje pojedinačno postojanje, mada ne kao centri svesti.

Prethodna diskusija pruža pozadinu za Nikejsko-konstantinopoljski simbol vere, koji je usvojen na Drugom ekumenskom (vaseljenskom) saboru održanom u Konstantinopolju 381. godine. Sa stanovišta trinitarne rasprave, ovaj simbol vere je bilo odobravanje Nikeje, uz dodatak jednog člana o Duhu Svetom, koji Ga opisuje kao "Gospoda i Životodavnoga, koji ishodi od Oca, i koji se sa Ocem i Sinom zajedno poštuje i zajedno slavi, koji je govorio kroz proroke."³¹ Prvi deo, sličan Nikejskom simbolu vere, glasi:

Verujemo u jednoga Boga, Oca svemoćnoga, Stvoritelja neba i zemlje, i svega što postoji, vidljivoga i nevidljivoga. I u jednoga Gospoda Isusa Hrista, jedinorodnog Sina Božijeg, od Oca rođenog pre svih svetova, Svetlost od Svetlosti, istiniti Bog od istinitog Boga, rođen a ne stvoren, od iste supstance kao Otac, kroz koga su nastale sve stvari.³²

Iako je Nikejsko-konstantinopoljski simbol vere u velikoj meri bio rešenje za teološki problem koji potiče iz Grčke, trinitarna razmišljanja nikako nisu izostala na Zapadu. Tu je najznačajnija ličnost bio Avgustin. Uprkos nekim kontra-argumentima, Avgustin se držao tradicije Istoka u suštinskim pojedinostima trinitarnog pitanja.³³ Za naše potrebe, dakle, nije potrebno da ulazimo u detalje Avgustinove trinitarne teologije, osim da spomenemo da je on pružio jedinstvene psihološke analogije konceptu Trojstva u svom *De Trinitate*.

Sažetak ortodoksne hrišćanske doktrine o Trojstvu

Ukratko, doktrina o Trojstvu potvrđuje neke osnovne činjenice: postoji jedan živi istiniti Bog; jedan istiniti Bog se ispoljava kao Otac, Sin i Sveti Duh; razlika između njih je samo u pogledu njihovog porekla izraženog u terminima relacija: relaciono, Otac nije generisan, Sin je

²⁹ Holmes, 116.

³⁰ Ibid., 112.

³¹ Norman P. Tanner, ed., *Decrees of the Ecumenical Councils*, 2 vols. (London: Shed & Ward Ltd., 1990), 1:24.

³² Ibid.

³³ Radi kratke rasprave o ovoj debati, vidi Holmes, *The Quest for the Trinit (Potraga za Trojstvom)*, 129–132; 144–146.

generisan, a Sveti Duh ishodi od Oca, jedan Bog od tri Osobe je jedna apsolutna zajednica bića, svesti i volje. Ovo su osnovne činjenice ove doktrine i rasprava tokom vekova u vezi toga kako treba govoriti o tri Osobe jednoga Boga bez protivrečnosti prethodnoj posvećenosti božanskoj jednostavnosti (odnosno, nerazdvojnosti jednoga Boga). Formula "jedna suština, tri Osobe" rezimira ovu raspravu. Ali ono što su ovi oci pokušavali da objasne, moglo bi se razjasniti prikazivanjem toga ljudskim rečima. Dok je reč "muškarac" zajednička za sve muškarce (uporediv sa *ousia-om*), svaki muškarac ima karakteristične osobine (uporedive sa *hipostasis*) koje ih izdvajaju od ostalih. Međutim, primena ovih grčkih kategorija na božansku prirodu postaje problematična. Prvo, razmotrite *ousia-u* božanskih Osoba. Dok je ljudska suština, koja je zajednička svim ljudima, sastavljena od "stvari"/"materijala", grčka ideja suštine Boga kao "intelektualnog" ili "uma" čini apstraktnim, bezličnim i neuhvatljivim ono što je zajedničko ovim Osobama, šta god to bilo. Božanska suština ili supstanca koja je zajednička ovim trima Osobama nije materijalna. Stoga se božanska suština svodi na osobine (mudrost, moć, dobrota itd.). Ovo je ono što im je zajedničko. Ali te neopisive ili neizrecive osobine ne predstavljaju zaista prirodu, a i Kapadokijci su to shvatili. Grigorije Niski je objasnio:

Sledeći navođenja Svetog Pisma, naučili smo da je priroda nepromenljiva i neizreciva, i kažemo da je svaki izraz bilo da je nastao u nekom običaju ljudi ili nam ga prenosi Sveto Pismo, zaista objašnjava naše predstave o Božanskoj Prirodi, ali ne sadrže i značaj same te prirode. ... Ali u svakom od tih izraza nalazimo poseban smisao, kojim možemo da shvatimo ili potvrdimo Božansku prirodu, a da ipak ne izrazi ono šta je ta priroda u svojoj suštini.³⁴

Drugo, razmotrite kako su Kapadokijci upotrebljavali ideju *hipostasis*, "osoba" (*persona* na latinskom). I ovde, iako su osobe kao pojedinci autonomne u svojoj svesti i vršenju volje, sa Bogom to nije tako, jer

iako je Božje biće okarakterisano hipostatičkim razlikovanjem Oca, Sina i Duha, sve tri osobe su jedno u svojoj volji i aktivnosti. One nisu autonomne osobe u savremenom shvatanju "pojedince", svaka sa svojim posebnim "egom" i "centrom" svesti. Umesto toga, oni uvek deluju tako i delovaće s namerom i jednom voljom i akcijom. Oni su jedan Bog, a ne tri."³⁵

Trojstvo od perioda patristike (patrologije)

(patrologija – teološka disciplina koja izlaže istoriju i sadržaj učenja crkvenih otaca - prim. prev)

³⁴ Gregory of Nyssa, "On 'Not Three Gods' to Ablabius," Nicene and Post-Nicene Fathers, second series, 11 vols., eds. Philip Schaff and Henry Wace (New York, 1885; reprint, Peabody, MA: Hendrickson, 1994), 5:332–333.

³⁵ Olson and Hall, 36.

Postoji globalno slaganje da je kraj ere patristike oko 500-600 g. takođe označio i kraj dubinskog kreativnog razmišljanja o Trojstvu.³⁶ Avgustin je postao odlučujući za Zapad, dok su Kapadokijci osigurali rešenje za grčku crkvu. Ostatak prvog milenijuma će biti okupiran pitanjem da li je Sveti Duh ishodio samo iz Oca ili iz Oca i Sina (*filiokve* polemika).

U ranim vekovima drugog milenijuma, evropski mislioci poput Anselma Kenterberijskog i Tome Akvinskog, bavili su se filozofsko-teološkim spekulacijama kako bi dali logičku podršku doktrini o Trojstvu. Anselmo je ojačao Avgustinov psihološki model, ali za neke je ovaj pristup depersonalizovao Svetog Duha. Ne iznenađuje što je Ričard od svetog Viktora pokušao da pokaže da su ove tri osobe Trojstva zaista mogle da budu različite osobe razvijajući društvenu analogiju/model Trojstva na Zapadu. Na kraju je Akvinski pokušao da sintetiše Avgustinov/Anselmov psihološki model sa društvenim modelom Ričarda od svetog Viktora.³⁷

Od Reformacije do Prosvetiteljstva

Ovaj period koji razmatramo označava stav prema doktrini o Trojstvu koji se kreće od neentuzijastične potvrde ove doktrine do njenog potpunog odbacivanja.

Period Reformacije

Magisterijalni reformatori su potvrdili tradicionalno gledište Boga koji je od jedne supstance koja postoji u tri večne osobe - ali ne bez nekih kvalifikacija. Dok su Luter, Cvingli i Calvin potvrđivali upotrebu vanbiblijskih termina radi zaštite ove doktrine, čini se da nisu uvažavali skolastički jezik i rasprave o terminima kao što su "ishođenje" i "odnosi/relacije".³⁸ Činilo se da je Calvin imao gledišta u vezi "osoba" Trojstva koja su bila pomalo nova. Ortodoksno gledište, koje su potvrdili Kapadokijci, bilo je da je delovanje Trojstva van (*ad ekstra*) Božanstva bilo nepodeljeno. Calvin je, međutim, delo otkupljenja video kao delo Boga unutar Trojstva. On u suštini nije verovao tradicionalnim relacionim modelima za adekvatno razlikovanje Osoba, i radije bi govorio o "kvalitetima koje je nemoguće saopštiti".³⁹

Radikalni reformatori bi, međutim, izrazili svoje nezadovoljstvo zbog nedostatka biblijskog jezika u Trinitarnoj formulaciji do antitrinitarizma u punoj meri. Miguel Serveto (1511-1553), za koga je Biblija imala jedinstven apsolutni autoritet, bio je predstavnik ove struje antitrinitarizma. Verujući da je upotreba grčkih filozofskih kategorija dovela do

³⁶ Ibid., 51

³⁷ Avgustinsko-Anselmski psihološki model Trojstva pretpostavlja da božansko biće ima intelektualnu prirodu. Avgustinovo gledište je zasnovano na pretpostavci da ljudski um ima tragove Trojednog Boga. Iz tog razloga, a i zato što su Avgustinova gledišta ukorenjena u platonskoj filozofiji, kritikovan je kao da primenjuje modalistički pogled na Trojstvo. Društveni model Trojstva, međutim, pokušava da pokaže da postoje tri istinski posebne osobe u Božanstvu. Ričard od svetog Viktora na osnovu društvenog razumevanja ljubavi tvrdi da Božja savršena ljubav mora da obuhvata barem dve osobe. Zatim, pretpostavljajući da u obostranoj ljubavi dve osobe uvek ima i malko sebičnosti, on dalje tvrdi da je Božja ljubav usavršena trećom osobom.

³⁸ Vidi Olson and Hall, 68. Za Lutera se kaže da je "protiv srednjovekovnih skolastičkih teologa i njihovih naslednika ovaj nemački reformator oštro odbacio spekulacije o unutarnjem delovanju ovog trojednog života Božanstva u večnosti. On je skolastičku metafiziku nazvao 'zavodnicom'".

³⁹ Sinclair B. Ferguson, David F. Wright, and J. I. Packer, eds., *New Dictionary of Theology (Nov rečnik teologije)* (Downers Grove, IL: Intervarsity Press, 1988), 694; see also Alan Richardson and John Bowden, eds., *The Westminster Dictionary of Christian Theology (Vestminsterski rečnik hrišćanske teologije)* (Philadelphia, PA: The Westminster Press, 1983), 588.

iskrivljavanja biblijske istine, on je postao prvi koji je doveo u pitanje doktrinu o Trojstvu tokom ere Reformacije. Fausto Socin (1539-1604) je otišao dalje, tvrdeći da doktrina o Trojstvu nije biblijska. Iako se slagao da je ispravno obožavati Hrista, držao se gledišta da Biblija uči da je Hristos, iako rođen od device, bio ljudsko biće koje je Bog koristio pre Njegove smrti, vaskrsenja, vaznesenja i ulaska u božansku slavu.⁴⁰ Socin je takođe verovao da je ortodoksno razlikovanje "supstance" i "osobe" bilo veštačko i nelogično. On je verovao da je ono što je on smatrao apsurdnim u skolastičkim spekulacijama u vezi ovog pitanja dokazalo njegovo mišljenje. Džon Kent prati uspon unitarizma u Engleskoj i Mađarskoj u šesnaestom veku kao jedan antitrinitarni oblik hrišćanstva prema Socinu i Rakovskom katehizmu.⁴¹ Zapravo, osnivanje Socinove Malobrojne reformisane crkve Poljske (Poljska braća - prim. prev.) "bilo je možda prvi organizovani izraz unitarizma".⁴² Štaviše, Kent sugerise da je unitarizam bio lako prilagodljiv Prosvetiteljstvu.⁴³

Prosvetiteljstvo

Intelektualni razvoj iz perioda Prosvetiteljstva u Zapadnoj Evropi sve do kraja devetnaestog veka bio je negativan prema doktrini o Trojstvu. Posebno je bilo štetno jačanje deizma ili takozvane "prirodne religije" tokom sedamnaestog i osamnaestog veka. Svojom sklonošću ka univerzalnoj religiji zasnovanoj na ljudskim religijskim senzibilitetima, a ne otkrivenjima, deizam je smatrao da je doktrina o Trojstvu tajanstvena pa čak i iracionalna.⁴⁴ Deizam je bio racionalistički odgovor na hrišćanstvo u kulturnom kontekstu evropskog Prosvetiteljstva, pa otuda i njegova potraga za razumnim hrišćanstvom. Među uticajnijim deistima koji su zagovarali "razumno hrišćanstvo" bili su Džon Lok (1632-1704), Džon Toland (1670-1772) i Metju Tindal (1656-1733).

Ali tokom perioda Prosvetiteljstva, došlo je do još jednog odgovora hrišćanstvu koji je, iako ne racionalističke prirode, brzo prihvatio Trinitarnu doktrinu. Ovaj odgovor je bio pijetizam tokom evropskog Prosvetiteljstva kome je izvorno pripadao Fridrih Šlejermaher (1786–1834), koji se danas smatra ocem liberalizma. Teološki gledano, Šlejermaher je težio da doktrinarnu ispravnost podredi onome što je opisao kao ljudsku univerzalnu "božansku svest". Iako se Šlejermaher ni na koji način ne može svrstati u antitrinitarijance kao što su Sevir, Socin ili deisti, ispravno je mišljenje da je "Šlejermaherova revizija i rekonstrukcija hrišćanske doktrine

⁴⁰ Vidi Holmes, *The Quest for the Trinity (Potraga za Trojstvom)*, 171. Njegova učenja, sačuvana u Rakovskom katehizmu Poljske Braće (1605), pokazuju "da je Bog jedna osoba, i to nužno mora biti, jer je osoba "pojedinačna inteligentna suština" pa otuda, ako je Bog jedan u suštini, On mora biti jedna osoba" (Ibid.).

⁴¹ John Kent, "Unitarianism," in Alan Richardson and John Bowden, 590–591.

⁴² Olson and Hall, 77.

⁴³ Vidi Kent, 591.

⁴⁴ Volterovo ruganje ovoj doktrini je dobar primer za to: "Postoje jeretici na koje se ne može gledati kao na hrišćane. Oni Isusa smatraju spasiteljem i posrednikom, ali se usuđuju da smatraju da ništa nije nerazumnije od onoga što se među hrišćanima uči o trojstvu osoba u jednoj jedinjoj božanskoj suštini, od kojih je drugu rodila prva, a treća ishodi iz dve druge. Da ove neinteligentne doktrine nema u Svetom Pismu. Da se ne može podržati nijedan pasus, za koji se može naći jasnije, prirodnije značenje, značenje bliže zdravom razumu i osnovnoj i nepromenljivoj istini, a da se ne udalji od duha tog teksta... Da je kontradikcija reći da postoji samo jedan Bog a da ipak postoje tri osobe, od kojih je svaka istinski Bog. Da ovakvog razlikovanja, jednog u suštini i tri u osobama, nema nigde u Svetom Pismu. da je očigledno lažno, jer je jasno da nema manjih suština od osoba ili osoba od suština... Da se na osnovu ovoga čini da se stanje pitanja između njih i ortodoksnih okreće ka tome da li postoje tri razlike u Bogu o kojima nemamo pojma, i između kojih postoje izvesne relacije o kojima takođe nemamo pojma" (Holmes, *The Quest for the Trinity (Potraga za Trojstvom)*, 178).

predstavljala odobrenje za ispitivanje klasičnih dogmatskih formulacija kao što su nikejska doktrina o Trojstvu bez pridruživanja graničnih grupa koje su otvoreno odbacile klasično hrišćanstvo".⁴⁵ Isto se može reći i za Albrehta Ričla (1822–1889). Predan kantovskoj epistemološkoj paradigmi,⁴⁶ Ričl je izgubio interesovanje za ono što je video kao metafizičke spekulacije ili dogme o Bogu u samom Bogu. Osvrćući se na etičku vrednost hrišćanstva i njegove doktrine, on se umesto toga usredsredio na moralisanje hrišćanskih doktrina.

Čiste posledice ovih razvoja su bile u tome što je do kraja devetnaestog veka doktrina o Trojstvu bila zanemarena.

Preporod trinitarijanizma u dvadesetom veku

Dve intelektualne struje su stvorile neposredne okolnosti za oživljavanje Trinitarne doktrine na početku dvadesetog veka. S jedne strane, postojala je tradicija filozofije koja je reči "Bog" pripisala opšti sadržaj. Izgledalo je da sugestija da sve religije čovečanstva imaju ovaj središnji sadržaj čini jedinstvene hrišćanske doktrine kao što je Trojstvo skandaloznim. Šlejermaherovo utemeljenje hrišćanske religiozne misli u ljudskoj svesti evocira ovu tradiciju. Sa druge strane, jedan deo rimokatoličke prirodne teologije iz devetnaestog veka je pojam o svesti o Bogu u celom čovečanstvu uvrstio u verovanje.

Švajcarski teolog Karl Bart (1886–1968) je pokrenuo ovaj preporod, ovo oživljavanje, idući protiv struje univerzalne religije i naglašavajući doktrinu o Trojstvu kao onu koja je jedinstvena u hrišćanskoj doktrini o Bogu. Bart povezuje znanje o Bogu kao trojednog sa otkrivenjem: "Ako Božja Reč ima strukturu otkrivača, otkrivenja i otkrivenosti, tada Bog mora biti i trojedan kao Otac, Sin i Sveti Duh."⁴⁷ Drugim rečima, Bog je odjednom onaj koji otkriva samog Boga, ono što je otkriveno, i posledica ovog samootkrivanja po ljude kojima Bog otkriva samog Boga. Za Barta, dakle, otkrivenje stoga ima trostruku strukturu jer, prema njegovim rečima: "Bog otkriva Boga pomoću Boga." Značajno je da je Bart takođe spojio ekonomska i imanentna Trojstva. Njegovo gledište je bilo da ako je otkrivenje istinski otkrivenje Boga, onda to na neki način mora biti sam Bog.⁴⁸ Ovaj poslednji doprinos je bio značajan u smislu da je uneo jedan element istoričnosti u Božje bivstvovanje, kojim će se baviti budući teolozi.

Nemački sveštenik, jezuita, Karl Raner, verovatno protivnik Karlu Bartu u rimokatoličkoj teologiji, zagovarao je gledište o Trojstvu koje je nazvano "Renerovo pravilo". "Ekonomska

⁴⁵ Olson and Hall, 92.

⁴⁶ Imanuel Kant (1724–1804), u svojoj *Kritici čistog uma* (*Critique of Pure Reason*, New York: St. Martin's Press, 1965), podelio je stvarnost na oblast fenomena (ono što je vidljivo u vezi stvari – prim. prev.) i noumenona (ono što nije vidljivo u vezi stvari, suština stvari – prim. prev.). Svet fenomena je bio svet čulnih opažanja, svet znanja. Ali stvari koje su, po svojoj suštini, pripadale svetu nomenona, bile su izvan razuma i nisu se mogle spoznati. Metafizika je pripadala ovoj oblasti.

⁴⁷ Olson and Hall, 96–97.

⁴⁸ Ibid., 96.

Trojstvo je imanentno Trojstvo, a imanentno Trojstvo je ekonomsko Trojstvo",⁴⁹ primetio je Rener. Ponudio je ovo gledište kao rešenje problema koga je uočio još kod Tome Akvinskog, gde je doktrina o Trojstvu bila odvojena od istorije spasenja. Renerova briga je bila da je pre naglašavanje unutrašnjeg Božjeg života dovelo do zanemarivanja Trojstva i Njegove povezanosti sa doktrinom o spasenju. Otuda je vrednost takozvanog "Renerovog pravila" pojava kretanja "ka pripovedanju istorije jevanđelja kao ključnih podataka - možda jedinih podataka - kojima doktrina o Trojstvu mora biti odgovorna."⁵⁰

Insistiranjem na identitetu između ekonomskog i imanentnog Trojstva, Rener ni na koji način nije bio nesvestan rizika triteističkog (tri boga) tumačenja. On sam je bio zabrinut zbog opasnosti učitavanja tri svesna entiteta u patrističku upotrebu reči "osoba". On se jasno izrazio u vezi ove tri osobe Trojstva - da u Bogu nema tri svesti, već samo jedna svest koja postoji na trostruki način.⁵¹ Ipak, činilo se da će pomak ka savremenom razumevanju reči "osoba" u Trinitarnim diskusijama biti neizbežan.

Nemački teolog Jürgen Moltman je onaj koji je Renerovo pravilo shvatio ozbiljno i razvio Trinitarnu teologiju čiji je cilj bio da Trinitarnu misao udalji od " 'neke nebeske i večne ljubavi-utroje (ménage-a-trois)' do sveta istorije, borbe, greha, patnje i smrti".⁵² Ovaj Moltmanov istorijski naglasak ga dovodi do Trinitarne doktrine koja nije samo nehijerarhijska već i personalistička u smislu savremenog shvatanja "osobe".⁵³ Druge značajne teologe, koji su u istorijskom pogledu istražili teološku vrednost Trojstva, čine Jovan Zizjulas, Leonard Hodžson i Leonardo Bof.⁵⁴

Doktrina adventista sedmoga dana o Trojstvu

Hrišćanska adventistička crkva se jasno odredila prema doktrini o Trojstvu u njenim Osnovnim verovanjima, brojevi dva do pet. Da bi procenila optužbe protiv Crkve pomenute na početku ovog rada, biće važno da se jasno definiše kakav je stav te Crkve o Trojstvu.

⁴⁹ Karl Rahner, *The Trinity (Trojstvo)*, trans. Joseph Donceel (New York: Seabury Press, 1974), 22; citirano u Olson and Hall, 98. Ekonomsko Trojstvo je doktrina koja se odnosi na to kako se Otac, Sin i Sveti Duh odnose prema ovom svetu. Imanentno Trojstvo se odnosi na njihov međusobni odnos. Reč ekonomski je uzeta iz grčke reči *oikonomikos*, koja znači u vezi uređivanja aktivnosti.

⁵⁰ Holmes, *The Quest for the Trinity (Potraga za Trojstvom)*, 11.

⁵¹ Olson and Hall, 99.

⁵² Olson and Hall, 101. Sledeći Bartovo identifikovanje Božjeg bića sa Njegovom akcijom, Moltman je Boga blisko identifikovao sa krstom, koji je, za Moltmana, srce hrišćanske teologije.

⁵³ Tako Moltman zapaža: "I sam sam pokušao da razmislim o teologiji krsta u Trinitarnim izrazima i da shvatim doktrinu o Trojstvu u svetlosti teologije krsta. Da bih shvatio smrt Sina u njenom značaju za samog Boga, shvatio sam da moram da se predam tradicionalnom razlikovanju imanentnog od ekonomskog Trojstva, prema kome krst stoji samo u ekonomiji spasenja, ali ne unutar imanentnog Trojstva" (Jürgen Moltmann, *The Trinity and the Kingdom (Trojstvo i Carstvo)* [New York: Harper Collins Publishers, 1991], 160).

⁵⁴ Vidi Olson and Hall, 103–115, radi kratkog uvoda u gledišta ovih teologa o Trojstvu.

Šta Trojstvo jeste

Četvrto osnovno verovanje, koje se direktno bavi Trojstvom, samo ovo kaže o Božjem biću: "Postoji jedan Bog: Otac, Sin i Sveti Duh, zajednica tri lica iste večnosti." Ova izjava izgleda da namerno pokušava da navede samo osnovne činjenice o Božjoj prirodi - jedan večni Bog, koji je otkriven kao Otac, Sin i Sveti Duh. Tu se ne objašnjava priroda Božje večnosti; niti se govori o tome kako je jedan Bog Otac, Sin i Sveti Duh, niti o prirodi zajednice među njima. U poređenju sa tradicionalnom hrišćanskom doktrinom, ova adventistička izjava je značajna jer je u kontekstu polemike oko njenog formulisanja ova tradicionalna doktrina nastojala da se bavi precizno upravo onim pitanjima o kojima ova adventistička izjava čuti. Tradicionalna formula "jedna suština, tri Osobe" je jedan koncept za objašnjavanje koji ima za cilj da razjasni prirodu ove zajednice, identiteta i odnosa između ove tri Osobe. Iz ove adventističke izjave je odsutna ontološki bogata izjava nikejsko-konstantinopoljskog simbola vere "Svetlost od Svetlosti, istiniti Bog od istinitog Boga, rođen a ne stvoren, od iste supstance kao Otac".⁵⁵

U trećem, četvrtom i petom Osnovnom verovanju, u kojima se govori posebno o Ocu, o Sinu i o Duhu, a svaka od tih Osoba se predstavlja jednostavno frazom "Bog večni". Dalje od ove fraze, imamo aktivnosti svake od ovih Osoba Trojstva. Zbog toga se čini da je adventistička doktrina zadovoljna izjavom večnosti Trojstva bez dublje razrade, i prelazi na neke detalje aktivnosti ove tri Osobe. Ponovo, ne postoji pokušaj teoretisanja o ovom odnosu večnog Trojstva i njihovih aktivnosti u ekonomiji stvaranja i otkupljenja. Međutim, čini se da adventistička doktrina uklanja bilo kakav nagoveštaj podređenosti kad se u izjavi o Ocu kaže "osobine i sila koje su se pokazali u Sinu i Svetom Duhu takođe su otkrivenje Oca".

Ukratko, adventistička doktrina o Trojstvu u Osnovnim verovanjima je, za razliku od ortodoksne doktrine, svesno biblijska u svojim ključnim doktrinalnim tvrdnjama o Trojstvu - Bog kao jedan je Otac, Sin i Sveti Duh, a ta Trojica su podjednako večni kao Osobe - kao i u njenom nedostatku spekulisanja. Ali ova činjenica treba da se pokaže.⁵⁶

Bog je jedan

Biblijski dokaz za jedinstvo Boga obuhvata Stari i Novi zavet. U Starom zavetu je dobro poznata izrailjska *šema* (jevrejska reč „čuj!“, molitvu o jednom Bogu – prim. prev.): "Čuj, Izrailju: Gospod je Bog naš jedini Gospod" (5. Mojsijeva 6). Ali podjednako poučan je i kontekst u kome je to dato. Ova *šema* dolazi do Mojsija, podsećajući ljude da je trebalo da čuda koja su dovela do njihovog izbavljenja iz Egipta, kao i teofanija (javljanje Boga ljudima - prim. prev.) na Sinaju navedu ljude "da poznaš da je Gospod Bog, i da nema drugoga osim njega" (5. Mojsijeva 4,35). U knjizi Isaije Bog izjavljuje za sebe da pre Njega nije bilo Boga, niti će biti posle Njega (Isaija 43,10).

⁵⁵ Tanner, 1:5.

⁵⁶ Nije bilo namere da se razvije detaljna diskusija o ovom biblijskom dokazu kao podrška doktrini o Trojstvu. Želimo samo da pružimo ključnu biblijsku podršku osnovnom izrazu adventističke tvrdnje o Trojstvu. Radi detaljne diskusije, vidi Fernando Canale, "Doctrine of God (Doktrina o Bogu)" in Raoul Dederen, ed., *Handbook of Seventh-day Adventist Theology* (Hagerstown, MD: Review and Herald, 2000), 105–159.

Starozavetni koncept Božjeg jedinstva je prenesen u Novi zavet. Marko 12,28-34 beleži Isusovu upotrebu ove šeme radi poučavanja književnika koji je imao pitanja o nečijoj dužnosti ljubavi prema Bogu, a u Jovanovom jevanđelju Isus pominje božanstvo kao "jedini Bog/ jedini istiniti Bog" (Jovan 5,44; 17,3). Teološki, Božje jedinstvo za Pavla predstavlja osnovu za jedan način spasenja za sve (Rimljanima 3,30).

Od najvećeg je značaja primetiti da ovi tekstovi doktrinalno potvrđuju Božje jedinstvo bez ikakvih nagoveštaja o unutrašnjoj strukturi ili prirodi ovog jednog Boga. Prema tome, adventistička izjava o Trojstvu je biblijska, ne samo u potvrđivanju biblijske činjenice Božjeg jedinstva, već i u tome što ne želi da daje izjave o prirodi ovog jednog Boga.

Bog je Trojica

Istina nije samo biblijska kada Biblija to direktno tvrdi sa tekstom kao dokazom. Ispravno teološko rasuđivanje na osnovu biblijskih principa često vodi ka biblijskoj istini. Nijedan tekst Svetog Pisma ne kaže konkretno da Boga čine tri Osobe: ali teološko rasuđivanje na osnovu biblijskih principa vodi ka tom zaključku. Teološko rasuđivanje Edvarda Bikersteta u vezi biblijskih podataka o ovom pitanju je dobro kao i bilo koje drugo u ustanovljavaju trojednog Božanstva. Govoreći o Bogu, on piše:

On se otkriva preko svojih imena, osobina i dela. Stoga, ako u kombinaciji sa tvrdnjama da je Bog jedan, u Svetom Pismu nađemo tri otkrivena, kojima su pripisana ista imena, osobine i dela, isto koliko dopušta lično razlikovanje; ako uzalud tražimo nekog četvrtog Boga ili bilo kakvu bliskost koja obuhvata više od tri; ako se povežemo sa ovom bliskom i potrebnom zajednicom za koju je potvrđeno da postoji između Oca i Sina i Duha, kao kad Gospod Isus kaže: "Ja i otac jedno smo", i kada Pavle kaže: "Duh sve ispituje, i dubine Božije"; ako tada ustanovimo da je svaki hrišćanin kršten u jedno ime - u ime Oca i Sina i Svetoga Duha - mi brzo i nezaustavljivo stižemo do doktrine (nazovite je kako god želite) o Trojstvu u Jedinstvu.⁵⁷

Na osnovu gore navedenog rasuđivanja, sledeći sažetak biblijskih dokaza postaje bitan u uspostavljanju božanstva Trojice:⁵⁸

1. Otac, Sin i Sveti Duh su večni (Rim. 16,26; Jovan 8,58; Mihej 5,2; Jevr. 9:14; 5. Mojsijeva 33:27).
2. Otac, Sin i Sveti Duh su stvorili sve (1. Kor. 8,6; Ps. 100,3; Kol. 1,16; Jov 33,4).
3. Sva Trojica su sveprisutna (Jer. 23,24; Mat. 28,20; Ps. 139,7; Dela 17,28-29).
4. Sva Trojica su sveznajuća (Dela 15,18; Jovan 21,17; 1. Kor. 2,10; Jevr. 4,13).
5. Sva Trojica su istinita i dobra (Jovan 7,28; 17,17; Ps. 34,8; Jovan 10,11; 14,6; 1. Jovanova 5,6).
6. Svaki od njih ima samoregulišuću volju (Ef. 1,11; Mat. 11,27; Jovan 17,24; 1. Kor. 12,11).

⁵⁷ Edward Bickersteth, *The Trinity (Trojstvo)* (Grand Rapids, MI: Kregel Publications, 1965), 150.

⁵⁸ Dostavljeni sažetak je delimično prilagođen na osnovu Robert D. Culver, *Systematic Theology: Biblical and Historical (Sistemska teologija: biblijska i istorijska)* (Ross-shire, UK: Christian Focus Publication, 2005), 108.

7. Svaki od njih je izvor života (5. Mojsijeva 30,20; Ps. 36,9; Jovan 3,8; 5,21; 5. Mojsijeva 30,20).
8. Svi oni nas posvećuju (Fil. 4,13; 1. Kor 1,2; Ef. 3,16; 1. Sol. 5,23; 1. Pet. 1,2; Juda 1).
9. Svaki od njih ispunjava naše duše božanskom ljubavlju (1. Jovanova 5,1; 2,15; 2. Kor. 5,14; Rim. 15,30; Kol. 1,8; Juda 21).
10. Svaki od njih daje božanski zakon (Nem. 8,8; Ps. 19,7; Dela 13,2; Rim. 8,2; Gal. 6,2; Kol. 3,16).
11. Svaki od njih prebiva u srcima vernika (Ef. 3,17; Jovan 14,17; 2. Kor. 6,16; Kol. 1,27; Isa. 57,15).
12. Otac, Sin i Sveti Duh su, svaki za sebe, vrhovni Jehova i Bog: (a) "Ja sam Jehova Bog tvoj" (2. Moj. 20,2); (b) "Jehova, Bog naš" (Isa. 40,3; uporedi sa Mat. 3,3) i "najviši" (Luka 1,76; Mat. 10,11); (c) "Jehova Bog" (Jez. 8,1, 3) i "najviši" (Luka 1,35). Ipak, Bog je jedan (5. Mojsijeva 6:4).

Trojica su Osobe

Biblijsko svedočanstvo ne predstavlja samo ovu Trojicu kako dele imena, osobine itd., pa je stoga izvedeno božanstvo u svakom slučaju; ključni pasusi kao što su Efescima 1,3-14 i Jovan 14 predstavljaju ih kao posebne centre svesti. Budući da adventistički pristup nije opterećen grčkim pojmom *ousia* u stvaranju koncepta Božjeg bića kao jednog, obično istorijsko čitanje biblijskog teksta dovodi do zaključka da "u Božjem biću postoji jedan suštinski iskonski spoj tri jednaka lica/osobe, iste večnosti, koja nisu nastala. Štaviše, adventizam daje ideju o osobama u njihovom biblijskom smislu, kao obraćanje trima pojedinačnim centrima inteligencije i delovanja."⁵⁹ Moramo brzo dodati da iako

izvan jedne takve zajednice delovanja, ipak, potrebno je zamisliti Boga kao jednu jedinu stvarnost koja u samim delima, kojima se On direktno otkriva u istoriji, prelazi granice našeg ljudskog razuma. ... Ni na koji način ljudski umovi nisu mogli postići ono što klasična doktrina o Trojstvu tvrdi da shvata, naime opis unutrašnje strukture Božjeg bića.⁶⁰

S obzirom na predanost adventista biblijskom nadahnuću, nemogućnost ljudskog razuma da opiše unutrašnju strukturu Božjeg bića ne sme da odvraća od činjenice da je "u Svetom Pismu Bog otkrio svoju transcendentnu prirodu kao Trojstvo, odnosno tri posebne Božanske osobe koje deluju direktno i istorijski u istoriji i sačinjavaju jedno božansko Trinitarno biće."⁶¹ Ovaj zaključak ima značajan uticaj na često diskutovane koncepte imanentnih i ekonomskih Trojstava. Nevremenski (istorijski) pogled na Boga u adventističkom pristupu uklanja, barem intelektualno, potrebu za postavljanjem jaza između te dve koncepcije Trojstva. "Adventisti shvataju odnos između imanentnog i ekonomskog Trojstva pre kao identitet nego kao predstavljanje. Dela spasenja je u vremenu i istoriji učinilo imanentno Trojstvo. ... pomoću

⁵⁹ Canale, 150.

⁶⁰ Ibid.

⁶¹ Ibid., 138.

različitih Osoba, shvaćenih kao centri svesti i delovanja."⁶² Tako, izgleda da su adventisti već bili ispred "Renarovog pravila".

Šta Trojstvo nije

Površno gledano, čini se da je adventističko gledište o Trojstvu isto kao tradicionalno hrišćansko. Sa tradicionalnim hrišćanstvom adventisti mogu da pevaju stih iz himne Džona B. Djuka *Svet, svet, svet (Holy, Holy, Holy)*: "Bog u tri Osobe, blagosloveno Trojstvo".⁶³ Ali istina je da adventistička doktrina o Trojstvu nije, teološki, identična tradicionalnoj hrišćanskoj doktrini. Adventisti, dakle, što se tiče ekumenskog verovanja u vezi ove doktrine, se slažu samo u njenim osnovnim tvrdnjama o trojednom Bogu, ali ne i u njenom tradicionalnom hrišćanskom tumačenju.

Šta "Bog je jedan" ne znači

Potvrđivanje tradicionalnog hrišćanstva o jedinstvenosti Boga je praćeno pokušajem da se razradi unutrašnja struktura jednog Boga. U trinitarnim raspravama četvrtog veka i srednjovekovnog perioda, suprotstavljene strane su imale istu filozofsku predstavu o Božjem biću kao jednostavnom. U tom kontekstu, smatranje Isusa iz Nazareta božanstvom podiglo je gotovo nepremostivu intelektualnu barijeru. Pojam božanske jednostavnosti je značio, između ostalog, nedeljivost i ne diferencijacije. Izazov sa kojim se suočila ortodokсна strana bio je da pokaže kako Isus i Sveti Duh mogu biti božanski entiteti a da i dalje održavaju božansku jednostavnost. Očigledno rešenje Nikejsko-konstantinopoljskog simbola vere bilo je predodređivanje jedne suštine Boga, osiguravajući tako da je ona intelektualne prirode. Način na koji je Jovan Zizjulas čitao istoriju mogao bi da ukaže na to da su Kapadokijci unapredili ovu misao tako da su je malo udaljili od materijalističke konotacije u ideji božanske suštine tako što su preoblikovali *ousia-u* u ličnom smislu. On zauzima stav da su "sveti Vasilije Veliki, pre svega, sveti Grigorije Nazijanski i sveti Grigorije Niski uz njega, imali klasičan jezik grčke ontologije - *ousia, hipostasis* itd. - i redefinisali ga u ličnim i relacionalnim terminima. Osnovna priroda stvarnosti više nije bila supstanca, već odnos/relacija."⁶⁴

Zbog ovog tradicionalnog razumevanja jedinstva Boga u Trinitarnoj formulaciji, izgleda jasno da kad adventisti tvrde da je Bog jedan, oni misle nešto drugačije od onoga što tradicija tvrdi. Bez opterećenja da racionalno definišu Božje jedinstvo, adventistima je neodgovarajuće da to tumače ili definišu sa pominjanjem supstance u takvim terminima kao što su jednostavnost, ne diferencijacija itd.

Šta "Bog je Trojica" ne znači

⁶² Ibid., 150.

⁶³ *Seventh-day Adventist Hymnal (Pesmarica adventista sedmoga dana)* (Washington, DC: Review and Herald, 1985), No. 73.

⁶⁴ Holmes, *The Quest for the Trinity (Potraga za Trojstvom)*, 12–13.

Koncept jednostavnosti Boga posebno dovodi u pitanje ovu tradicionalnu doktrinu kada je reč o pojmu tri Osobe. S obzirom na to da suština (*ousia*) koju ove tri Osobe dele ne može da se diferencira, ove Osobe se ne mogu razlikovati na osnovu njihove suštine. Rešenje tradicije, posebno kako su to Kapadokijci objavljivali, bilo je korišćenje dve serije koncepata: prvo, jedno božanstvo, jedna suština (*ousia*), jedna priroda (*fizis*); a drugo, tri supstance (*hipostaseis*), tri svojstva (*idiotetes*), tri osobe (*prosopa, personae*).⁶⁵ U drugom konceptu, pojam svojstava je postao važan za razlikovanje ove tri Osobe. Ova Trojica su se razlikovala po svojim posebnim karakteristikama ili svojstvima. Konkretno, njihove karakteristike su sledeće: Otac ima svojstvo da "nije generisan", Sin ima karakteristiku da je "generisan", a Sveti Duh ima karakteristiku da "ishodi" od Oca. Ali važno je naglasiti da ove karakteristike nisu razlike u božanskoj suštini, već samo u njihovim *međusobnim odnosima*. Kada je Četvrti lateranski sabor (1215. g.) potvrdio da je "ovo Sveto Trojstvo, koje je nepodeljeno prema svojoj zajedničkoj suštini ali različito prema svojstvima svojih osoba",⁶⁶ Sabor je aludirao na kapadokijsku formulaciju.

Da li rešenje "odnosa/relacija" rešava ovaj problem je predmet za neku raspravu. Kolin Ganton, na primer, kritikuje Avgustina po ovom pitanju. On smatra da je sagledavanje ove kategorije "odnosa/relacija" kao nečeg logičnog umesto kao ontološkog predikta pogrešno, i na taj način tvrdnja da je Avgustin bio "sprečen da bude u stanju da daje tvrdnje o biću posebnih osoba, koje, zbog nedostatka prepoznatljivosti identiteta teže da nestanu u sveobuhvatnom jedinstvu Boga."⁶⁷ Bilo kako bilo, u poređenju sa adventističkim konceptom ove Trojice, ne može se izbeći osećaj nejasnoće u razlikovanju koja postoje u tradicionalnoj doktrini.

Šta "Bog je tri Osobe" ne znači

Adventističko gledište u vezi Osoba Trojstva kao centara svesti i akcije ne može biti dalje od tradicionalnog pojma "osoba". Ranije u tekstu smo imali sažetak kapadokijskog Trojstva - naime, da je Božanstvo jednostavno i postoji trostruko/trojno, u *hipostases* razlikujući se po *odnosima u poreklu*, a ne drugačije. Dakle, osim njihovih odnosa, koje smo označili kao "nerođen", "rođen", "ishodi", ništa drugo se ne može reći o ovim *hipostases* ili Osobama. Isti slučaj je bio i sa Avgustinom, koji je, s obzirom da mu nije odgovarala reč "osoba", predložio da se ovaj izraz koristi "ne da bi se [u potpunosti] izgovorio, već da ne bi ostao [potpuno] neizgovoren".⁶⁸ Avgustin "uzima ideje večnog generisanja i ishodenja i koristi ih za definisanje njihovih odnosa. Osobe su, tako, svedene na odnose rađanja i ishodenja. ... Postoje razlozi da se zapitamo da li je ovo gledište pravedno prema biblijskom otkrivenju tri različita i nezavisna

⁶⁵ Vidi Tillich, 77.

⁶⁶ Tanner, 1:230.

⁶⁷ Colin Gunton, *The Promise of Trinitarian Theology (Obećanje Trinitarne teologije)* (Edinburgh: T & T Clark, 1991), 38–39, citirano u Olson and Hall, 45.

⁶⁸ Augustine, "On the Holy Trinity 5.9" ("O Svetom Trojstvu") *Nicene and Post-Nicene Fathers (Nikejski i postnikejski oci)*, First Series, 14 vols. ed. Philip Schaff (reprint of 1886 edition, Peabody, MA: Hendricksen, 1994), 3:92.

subjekta.⁶⁹ Osim toga, smanjivanje *hipostases* (osobe) na gore navedene odnose otvara pitanje monarhijanizma.

Izazov adventističke doktrine

Rekli smo da je najvažnija karakteristika pristupa adventista sedmoga dana doktrini o Trojstvu u tome da iznese doktrinalni iskaz biblijskih stavova o relevantnim tačkama bez ikakvog velikog napora da se objasni njegova logika. Čini se da je kulturni kontekst patrističkog i srednjovekovnog perioda primorao ruku crkvenih otaca da se prepuste spekulativnim objašnjenjima unutrašnje prirode trojednog Boga. To je izgledalo nemoguće, s obzirom na zajedničko kulturno razumevanje pojma božanske jednostavnosti, da bi se potvrdilo božanstvo Isusa i Svetog Duha bez pokušaja objašnjenja kako je to moguće. Bez tog objašnjenja, izazovi koje je postavio Arije, a kasnije Evnomije, izgledali su prilično uverljivo. Posebno je rizik od triteizma izgledao stvaran, kao što su pokazale debate. Hrišćanska tradicija je imala muke da izbegne rizike od triteizma i na imamentnom i ekonomskom nivou Trojstva. Na imanentnom nivou, ove Osobe su se razlikovale samo po odnosima porekla, a na ekonomskom nivou, tradicija je održala stav da su božanska delovanja bila nedeljiva zbog nedeljivosti božanske prirode.⁷⁰

Adventistički stav, zasnovan na Svetom Pismu, efikasno uklanja jaz između imanentnog i ekonomskog Trojstva. Štaviše, adventizam Osobe smatra centrima svesti, nasuprot hrišćanskoj tradiciji.⁷¹ On to ne čini na osnovu logike, već na osnovu svedočenja Svetog Pisma. Opasnost od triteizma uključenog u adventistički stav je realna.⁷² Fernando Kanale zapaža da opasnost od triteizma postaje stvarna kada se Božje jedinstvo svodi na puko jedinstvo zamišljeno po analogiji na ljudsko društvo ili zajedništvo akcije.⁷³ Ali izgleda da puki nedostatak bilo koje relevantne ljudske analogije čini uzaludnim bilo kakav napor da se objasni. Tradicija koja je čitala o jedinstvu Boga u Svetom Pismu, definisala je to kao *ousia-u*, i smislila objašnjenje za tri Osobe u skladu sa tim. Pitanje je kako se može *definisati* "Jedan" i povezati ga sa tri Osobe bez pada u triteizam. Možda je toj teologiji potrebno da prizna svoju nemoć po ovom pitanju. Odgovor je možda da treba samo da utvrdimo biblijske činjenice i idemo onoliko daleko koliko nas Biblija vodi. Čini se da Biblija ne ulazi u pitanje *kako* je Bog Jedan, pa ne bismo trebali ni mi. Samo zato što se hrišćanska tradicija bavila time ne znači da i

⁶⁹ Canale, 144.

⁷⁰ Holmes, *The Quest for the Trinity (Potraga za Trojstvom)*, 108.

⁷¹ Postoje dokazi za ove tačke u spisima Elen G. Vajt koji podržavaju ovaj stav. Na primer, ona je pisala: "Ličnost Oca i Sina i jedinstvo koje postoji među Njima, opisano je u 17. poglavlju Jevanđelja po Jovanu u Hristovoj molitvi za svoje učenike: 'Ne molim pak samo za njih, nego i za one koji me uzveruju njihove reči radi; da svi jedno budu, kao ti, oče, što si u meni i ja u tebi; da i oni u nama jedno budu, da i svet veruje da si me ti poslao.' (Jovan 20,21) Jedinstvo koje postoji između Hrista i Njegovih učenika ne uništava ličnost nijednog od njih. Oni su jedno u svom cilju, mislima i karakteru, ali ne i kao ličnost. Bog je na taj način jedno sa Hristom. (Ellen G. White, *U potrazi za boljim životom (The Ministry of Healing)* [Mountain View, CA: Pacific Press, 1963], 421–422)

⁷² Vidi Canale, 150: "Shodno tome, adventisti ne shvataju da je nedeljivost Božjih dela u istoriji određena jedinstvom suštine - kako je učila avgustinijanska klasična tradicija - već pre jedinstvom istorijskog zadatka otkupljenja."

⁷³ Ibid.

mi to treba da činimo. Možemo da navedemo biblijsko gledište o Bogu kao Jednom i Trojici bez pokušaja da to objasnimo. Pozivajući se na kasne patrističke napore u objašnjavanju pomoću reči kao što su *circumcesio* (latinski) and *perikoresis* (grčki),⁷⁴ Robert Kulver napominje: "U stvari, sve što pojmovi *perikoresis* i *circumcesio* predstavljaju su imena za naše neznanje (teška biblijska misterija) u uzvišenoj oblasti stvarnosti previsokoj za nas, da bismo ikada mogli išta saznati o tome."⁷⁵ Iz slične perspektive Elen G. Vajt je pisala:

'Što je tajno ono je Gospoda Boga našega, a javno je naše i sinova naših doveka.' (5. Mojsijeva 29,29) Otkrivenje koje je Bog dao o sebi u svojoj Reči je za naše poučavanje. Mi ovo možemo da pokušamo da shvatimo. Međutim, iza ovoga ne možemo da prodremo. Najuzvišeniji umovi mogu da čine napore do potpunog iscrpljenja u pretpostavkama o Božjoj prirodi, ali napor će ostati bez ploda. Nama nije dato da rešimo ovaj problem. Nijedan ljudski um ne može da shvati Boga. Nikome nije dopušteno da se upušta u spekulisanje o Njegovoj prirodi. Ovde je tišina rečitost. Sveznajući Bog je iznad svake rasprave.⁷⁶

Nedavni antitrinitarizam u Hrišćanskoj adventističkoj crkvi

Nakon procene brojnih antitrinitarijanskih publikacije koje su se nedavno pojavile u Hrišćanskoj adventističkoj crkvi, Gerhard Fandl razmatra stav Linforda Bičija kao izražavanje glavnog glasnogovornika u tim publikacijama: "Crkva je kao celina odbacila doktrinu o Trojstvu, i tek mnogo godina nakon smrti Elen G. Vajt je adventistička crkva promenila svoj [sic] stav u pogledu *Trojstva*."⁷⁷ Dalje, "osim nekoliko biblijskih argumenata, većina argumenata iznetih u cilju promocije ove ideje su istorijski, sa fokusom na naše pionire i Elen Vajt."⁷⁸

Istorijska valjanost ove široke optužbe detaljno je razmatrana na raznim mestima,⁷⁹ i možda ovde nemamo koristi od izlaganja tih argumenata. Međutim, čini se da vredi proceniti tu optužbu u kontekstu diskusije ovog rada o adventističkoj doktrini o Trojstvu u odnosu na tradicionalnu formulaciju. Ako potvrdimo da nisu svi rani negativni stavovi naše Crkve prema Trojstvu izvedeni na osnovu pravilnog biblijskog tumačenja,⁸⁰ treba da počnemo sa pitanjem šta su naši pioniri odbacili? Iz istorijskih razmatranja je očigledno da su pioniri pogrešno čitali

⁷⁴ Ove grčke i latinske reči se odnose na međusobni odnos osoba Trojstva jedne sa drugom.

⁷⁵ Culver, 118.

⁷⁶ Ellen G. White, *U potrazi za boljim životom (The Ministry of Healing)*, 429.

⁷⁷ Gerhard Fandl, "The Doctrine of the Trinity Among Seventh-day Adventists" ("Doktrina o Trojstvu među adventistima sedmoga dana"), *Journal of the Adventist Theological Society (Žurnal adventističkog teološkog društva)* 17.1 (2006): 160.

⁷⁸ Ibid.

⁷⁹ Radi primera, vidi Merlin Burt, "History of the Seventh-day Adventist Views on the Trinity," *Journal of the Adventist Theological Society (Žurnal adventističkog teološkog društva)* 17.1 (2006): 125–139; Moon, 140–159; Woodrow Whidden, Jerry Moon, and John Reeve, *The Trinity: Understanding God's love, His plan of salvation and Christian relationships (Trojstvo: razumevanje Božje ljubavi, Njegovog plana spasenja i hrišćanskih odnosa)* (Hagerstown, MD: Review and Herald, 2002), 190–238; Canale, 148–150.

⁸⁰ Burt, 128: "Rani adventisti su se trudili da ispravno tumače Sveto Pismo. Kad su čitali 'rođen prije svake stvari' oni su to prihvatili onako kako je izgledalo na prvi pogled. Ostale biblijske fraze kao 'jedinorodnoga sina Božijega', takođe su shvaćene na doslovnom engleskom nivou."

klasičnu hrišćansku doktrinu o Trojstvu.⁸¹ Shodno tome, optužba da su pioniri odbacili Trojstvo i da bismo stoga i mi trebali da ga odbacimo, ima dve implikacije: (1) da adventistička Crkva danas drži klasično hrišćansko Trinitarno gledište koje su njeni pioniri odbacili, i (2) da ne može postojati biblijsko Trinitarno gledište drugačije od klasičnog. Obe implikacije su neopravdane. S jedne strane, pokušali smo u ovom izlaganju da pokažemo da o ključnim temama Trinitarne doktrine, adventističko verovanje kako je izraženo u izjavi Osnovnih verovanja je radikalno drugačije od tradicionalne hrišćanske doktrine. Adventistička izjava "Postoji jedan Bog: Otac, Sin i Sveti Duh, zajednica tri lica iste večnosti" nije ista kao hrišćanska tradicionalna formulacija Boga kao "jedna suština, tri Osobe". Sa druge strane, uprkos nedostatku konkretnih dokaznih tekstova o "Bogu u tri Osobe", predložili smo dokaze o tome kako ispravno teološko rezonovanje neizbežno vodi ka trojednom Bogu. U svetlosti ove procene, čini se da bi nastavak optuživanja Crkve zbog otpadništva zbog toga što ona veruje u "Trojstvo", pokazao nedostatak pažljivog teološkog razmišljanja.

Zaključak

Doktrina o Trojstvu nastala je u kontekstu odbrane božanstva Isusa Hrista. Rani hrišćani su upoznali Isusa Hrista kao božansku *personu*, i kao što smo videli, nadahnuti pisci Novog zaveta su iskazali ovo shvatanje o Njemu. Iako su nagoveštaji božanskog pluraliteta već bili vidljivi u Starom zavetu, Isusovo utelovljenje i život na Zemlji su pitanje božanskog pluraliteta izveli na površinu. Rani vernici su Isusovo božanstvo povezivali sa spasenjem - odnosno, Njegovom sposobnošću da daruje večni život. Međutim, u kontekstu misije među neznabošcima, diskusije o Isusovom božanstvu su bile primorane da pređu sa soterioloških razmatranja na filozofske formulacije o unutrašnjem Božjem životu. U ranim raspravama iz četvrtog veka, Atanasije je nastavio da svoju odbranu Isusovog božanstva zasniva na soteriologiji, mada je na kraju prevladala filozofska argumentacija, i održala se čak i do savremenog doba. Rani adventisti su se susreli sa ovim filozofskim oblikom Trinitarne doktrine. Preispitivanje Trinitarne doktrine je imalo jedan drugačiji zaokret tek u protekle dve decenije. Kao što smo napomenuli, iako je tradicionalna doktrina u osnovi bila biblijska u svom potvrđivanju Božanstva, njen tradicionalni filozofski naglasak je većinu ranih adventista naveo da joj se usprotive kao nebiblijskoj. Međutim, istorija pokazuje da se na kraju odustalo od protivljenja osnovnoj doktrini Boga u tri Osobe. Danas adventisti sedmoga dana potvrđuju biblijsku doktrinu o Trojstvu lišenu filozofskih zamki. Oni slede Bibliju u njenom doktrinalnom portretisanju tri božanske Osobe bez bremena nuđenja racionalnog objašnjenja.

⁸¹ Vidi Moon, 143, 153–154. Zaista, reagujući na takav način na klasičnu doktrinu, dokaz pokazuje da su mnogi od naših pionira to pogrešno razumeli, smatrajući to nekim oblikom monarhijazma. Štaviše, u njihovim pokušajima da odbrane Hristovo božanstvo, neki su na kraju Hrista zaključili da Hristos nije bio potpuno božanstvo. Na primer, Urija Smit u *Thoughts Critical and Practical on the Book of Revelation (Misli kritičke i praktične o Knjizi Otkrivenja)* (Battle Creek, MI: Seventh-day Adventist Publishing Association, 1881), 59, kaže: "Štaviše, on je 'početak stvorenja Božijega'. Nije početnik već početak stvaranja, prvo stvoreno biće, odmah do samopostojećeg i večnog Boga." Radi pune diskusije o pionirima koji su pogrešno shvatili klasičnu Trinitarnu doktrinu, vidi Erwin Roy Gane, "The Arian and Anti-Trinitarian Views Presented in Seventh-Day Adventist Literature and the Ellen G. White Answer" (unpublished M. A. thesis, Andrews University, 1963).

Adventistička doktrina o Trojstvu liči na tradicionalnu doktrinu samo površno gledano, ali je radikalno drugačija u svom tumačenju ili teološkoj formulaciji. Pogrešno je odbaciti jednu istinsku biblijsku doktrinu o Trojstvu na osnovu istorijskih filozofskih prepirki o toj doktrini. Ovaj pristup bi predstavljao teološki ekvivalent bacanju bebe zajedno s vodom. Ali to se ne sme dogoditi zbog ogromne vrednosti te doktrine, o kojoj Katarina Mauri Lakunja beleži:

S obzirom na to da je to doktrina o Bogu koji deli život sa nama u jednoj ekonomiji otkupljenja, to je i doktrina o spasenju. Dalje, pošto ona koristi ideju "osoba" i "odnos/relacija" da potvrdi da je Bog u suštini ličan i relacionalan, ova doktrina o Trojstvu je i temelj teologije ljudi kao osoba i teologije ispravnog odnosa. Konačno, pošto ona potvrđuje da osobe, bilo božanske ili ljudske, postoje u ljubavnom zajedništvu jedna s drugom, doktrina o Trojstvu je takođe temelj za viziju društva i viziju crkve koja treba da bude znak ovom svetu na kome sva stvorenja imaju konačnu sudbinu. Ali i više od toga, iz takvog gledišta Trojstva proizlaze brojni principi koji imaju direktan uticaj na etiku, duhovnost, ekleziologiju i politiku.⁸²

Kad sa radi o važnosti ispravnog razumevanja Trojstva za doktrinu o spasenju, M.L. Andreasen je pogodio pravo u centar. Izgleda da razmišlja o postulatu adventističkih pionira o izvedenom Hristovom božanstvu kada je pisao:

Ako Hristos nije Bog u suštini u najvišem smislu, ako On nije samopostojeći, onda mi imamo spasitelja koji sam nije Bog, koji svoj život duguje nekome, koji je imao početak i možda, stoga, ima kraj. Tako Hristovo delo spasenja tone u beznačajnost. Ovo je omalovažavanje i degradiranje Boga i Njegovog karaktera.⁸³

⁸² Catherine Mowry LaCugna, "The Practical Trinity" ("Praktično Trojstvo"), *Christian Century* 109.22 (1992): 681

⁸³ M. L. Andreasen, *The Faith of Jesus (Vera Isusova)* (Washington, DC: Review and Herald, 1949): 22.